

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Ομολογείται υπό πάντων ὅτι αἱ τὴν κλίσιν τελείως ἀναπτύξασαι Ἰαπετικαὶ γλώσσαι, ἥτοι ἡ Ἑλληνική, ἡ Ἰταλική, ἡ Κελτική, ἡ Γερμανική, ἡ Σλαυική, ἡ Ἀρμενική, ἡ Περσική, ἡ Ἰνδικὴ καὶ τινες ἄλλαι ἥττονος λόγου ἄξιαί, ἐμφαίνουσι τὸν ἐντελέστατον ἐπὶ τῆς γῆς γλωσσικὸν τύπον, διότι δι' αὐτῆς ταύτης τῆς τελείας κλίσεως κατέστησαν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἐπιτηδειόταται εἰς σύντομον ἅμα καὶ σαφῆ ἐκφράσιν καὶ αὐτῶν ἐπιτομῶν λεπτοτάτων διανοημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ὁμοίως ὁμολογείται ὅτι ἐν ταῖς τελείαις ταύταις γλώσσαις τελειοτάτη εἶναι ἡ Ἑλληνική, καὶ τοῦτο διὰ πολλὰς αἰτίας, ὅπως τὰ ἐξῆς θέλουσι δείξει.

Καταλιπὼν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς διασπορᾶς τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν τὴν πρώτην αὐτοῦ κοιτίδα ἤλθε πολὺ, τούλάχιστον τρεῖς ἢ τέσσαρας χιλιάδας ἔτη, πρὸ τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν ἡμετέραν χερσονήσον λαὸς τις λαλῶν γλώσσαν πλουσιωτάτην μὲν φθόγγων καὶ τύπων, ἐνδεστέραν δ' ἐπι συντάξεων καὶ σημασιῶν τῶν λέξεων, τὴν πολὺ βραδύτερον ὀνομασθεῖσαν Ἑλληνικὴν ἀπὸ τῶν λαλούντων αὐτὴν Ἑλλήνων.

Ἡ γλῶσσα αὕτη διακρίνεται πασῶν τῶν ἄλλων διὰ τε ἄλλα πολλὰ καὶ πρώτιστα διὰ τὸν συντηρητικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα· διὰ τοῦτον πρῶτον μὲν διέσωσεν ἀλώβητα πλείστα στοιχεῖα τῆς Ἰαπετικῆς παλαιᾶς κληρονομίας, οἷον τὰ φωνήεντα, τὰς διφθόγγους, ἐντεύθεν καὶ τὴν κλίσιν καθόλου, διότι κατὰ κοινὴν τῶν γλωσσολόγων ὁμολογίαν ἡ κλίσις στηρίζεται μάλιστα πάντων ἐπὶ τῶν φωνέντων, ἔπειτα τὴν ἀρχαίαν διαστολὴν τῶν εἰς -ω ἀπὸ τῶν εἰς -μι, ἥτοι τῶν μετὰ θεματικοῦ ἀπὸ τῶν ἀνευ θεματικοῦ φωνήεντος σχηματιζομένων ῥημάτων κ τ.τ. Διὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα ἡμῶν προκειμένου περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνης τῶν προϊστορικῶν ἐκείνων χρόνων κρίνεται ὑπὸ πάντων τῶν ἐπαίοντων ἀριστος ὁδηγός. Ἐπειτα καὶ μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν μετεβάλλετο καὶ ἀνεπτύσσετο οὕτω βραδέως καὶ ὀμαλῶς, ὥστε δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τῇ μεταβολῇ καὶ ἐξελιξίῃ αὐτῆς πολὺ εὐκολώτερον ἢ οἰασθῆποτε ἄλλης τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Πᾶσαι δ' αἱ ἀλλοιώσεις αἱ γινόμεναι τῇ γλώσσῃ μετὰ τὸν χωρισμὸν μὲν αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν γλωσσῶν, πρὸ τῆς διαιρέσεως δ' αὐτῆς εἰς διαλέκτους, ἀνήκουσαι μόνῃ τῇ Ἑλληνικῇ καὶ πάσῃ τῇ Ἑλληνικῇ, ἀποτελοῦσι τοὺς ἰδιάζοντας αὐτῇ χαρακτῆρας, δι' ὧν ἀντιδιαστέλλεται πασῶν τῶν ἄλλων. Τοιοῦτοι χαρακτῆρες εἶναι· α') ἐν τῇ φωνητικῇ ἢ τροπῇ τοῦ σ μεταξὺ φωνέντων καθὼς καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ λέξεως σ, φωνήεντος ἐπομένου, εἰς δασείαν γένελλος, Πέπεται = Ἰνδ. janāsas, sacatē· ἢ τροπῇ τοῦ ἡμιφώνου j ἐν ἀρχῇ λέξεως εἰς δασείαν καὶ ἀποβολὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ μέσου δύο φωνέντων, φορέοντι ἀντὶ φορέοντι = Ἰνδ. bhārayanti, Πῆπαφ = yakrit jecur· ἢ τροπῇ τοῦ συμφώνου j ἐν ἀρχῇ λέξεως εἰς ζ, ζυγὸν yugám jugum· ἢ τροπῇ τοῦ τελικοῦ m εἰς ν, τόν, τήν = tam tām, is-tum is-tam· ἢ τροπῇ τοῦ ἐκ τῆς συλλαβῆς er ei προκύπτοντος διὰ συστολῆς ἡμιφώνου r, l εἰς σρ αλ ἢ ρα λα (παρ' Αἰολεῦσιν σρ ρο), δέυκεσθαι δρακεῖν, στέλλεσθαι σταλῆναι, στρατός· ἢ τροπῇ τοῦ συμπλέγματος ντj εἰς νσ, φέρονεja, ὅθεν φέρονσα (Κρητικόν, καὶ Θεσσαλικόν), φέρωσα τῆς Αἰολικῆς διαλέκτου (πλὴν τῆς Ἀσιάτιδος ἐχούσης φέροισα) καὶ τῆς ἀκρας Δωριδος, φέρουσα τῆς ἀνευμένης Δωριδος καὶ τῆς Ἰωνικῆς καὶ Ἀττικῆς· ἢ ἀποβολὴ τῶν ἐν τέλει λέξεως ἀφώνων, γάλα(κτ), μέλι(τ), γύναι(κ), τό(δ), ἄλλο(δ), φερέτω(δ) is-tud, aliud, vehi(i)oi· ὁ περιορισμὸς τοῦ τόνου ἐπὶ μιᾶς τῶν τριῶν τελευταίων συλλαβῶν καὶ ἡ ἐξάρτησις αὐτοῦ ἐκ τῆς ποσότητος τῆς ληγοῦσης κτλ· β') ἐν τῇ κλίσει καὶ τῇ παραγωγῇ ὁ σχηματισμὸς τάξεως ὄλης πρωτοκλίτων ἀρσενικῶν εἰς -ας (-ης) κατὰ τὰ δευτερόκλιτα εἰς -ος καὶ τῆς ἐνικῆς γενικῆς τούτων διὰ τοῦ σημείου τῆς γενικῆς τῶν δευτεροκλίτων, Ἀτρείδα-ς Ἀτρείδα-ο ὅπως Αἰόλο-ς Αἰόλο-ο· ὁ σχηματισμὸς τοῦ παθητικοῦ λεγομένου ἀορίστου εἰς -θην ἐξ ἐνός προσώπου, τοῦ δ' ἐν. (εἰς -θης) τοῦ μέσου ἀορίστου, καὶ δὴ ὁ διχασμὸς τοῦ

6 ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ένος ἀρχαίου ἀορίστου εἰς δύο, μέσον καὶ παθητικόν· ὁ σχηματισμὸς τῆς προστακτικῆς τῆς μέσης φωνῆς εἰς -σθω -σθων, κλπ., ὁ τοῦ ἐνεργητικοῦ παρακειμένου εἰς -κα, τῶν ὑπερθετικῶν εἰς -τατος κλπ. γ') Ἐν τῷ συντακτικῷ, ἡ κατάταξις τῆς εἰς -σθαι ἀπαρεμφάτου εἰς τὴν μέσον φωνήν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς γενικῆς ἀπολύτου, τῆς εὐκτικῆς τοῦ πλαγίου λόγου κλπ.

Πάντα ταῦτα ἐτελέσθησαν ἐν χρόνοις προϊστορικοῖς· εἰς τὴν ἱστορίαν δὲ προβάλλει τὸ πρῶτον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα κατὰ τὴν Θ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα (ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ θείου Ὀμήρου) διεσπασμένη εἰς διαλέκτους σαφέστατα διακρινόμενας ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῶν σφύδρα ἀνεπτυγμένων αὐτῶν χαρακτήρων.

Ἐξετείνετο δὲ τότε καὶ κατεῖχε πλὴν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου πρὸς βορρᾶν μὲν τὴν Μακεδονίαν μέχρι Ἀξιοῦ καὶ Πελαγονίας (νομοῦ Μοναστηρίου) καὶ τὴν Ἠπειρὸν μέχρι Ἀώου (Βαγιούσσης), πρὸς δυσμὰς δὲ τὰς Ἰονίους νήσους, πρὸς ἀνατολὰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Μυρτώου Πελάγους, τὴν Κρήτην, τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ Τροίας μέχρι Λυκίας, τὴν Παμφυλίαν καὶ τὴν Κύπρον.

Δι' ἀποικίων δ' ἐπεξετάθη βραδύτερον ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίαν (Ἐπίδαμνον), ἐπὶ τὴν Χαλκιδικὴν καὶ Θρακικὴν Χερσόνησον, τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον μέχρι Φάσιος, καὶ τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν μέχρι Ταναΐδος, ἐπὶ τὴν Κυρηναικὴν καὶ Αἴγυπτον (Ναυκράτιδα), ἐπὶ τὴν πλείστην Σικελίαν καὶ Μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ἥτις καὶ Μεγάλῃ Ἑλλάδι ἐπωνομάσθη, ἐτι δὲ καὶ ἐπὶ τὴν Μέσσην Ἰταλίαν (Κύμην, Νεάπολιν κλπ.), καὶ ἐπὶ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν (Μασσαλίαν, Νίκαιαν κλπ.).

Διὰ δὲ τῶν κατακτήσεων τῶν Μακεδόνων Βασιλέων, Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἐπεξετάθη βραδύτερον κατὰ τὴν Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα εἰσχωρήσασα καὶ ὡς λαλομένη γλῶσσα ἐγκατασταθεῖσα πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Ἰστροῦ, πρὸς ἀνατολὰς μέχρι Τίγριτος καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ πολὺ τῆς Αἴγυπτου. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς υπερβαλλούσης ταύτης ἐκτάσεως ἤρξατο ἐνωρὶς νὰ περιορίζηται ἀπὸ τῆς Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τῶν καταλαβόντων τὰς χώρας ταύτας, κατὰ δὲ τὰς εὐθὺς ἐπομένους ἑκατονταετηρίδας ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ὑπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ κατερχομένων γειτόνων βαρβάρων Ἰλλυριῶν, Θρακῶν, κλπ., ἀπὸ δὲ τῆς Ζ' μ. Χ. ἐν Αἰγύπτῳ, Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ καὶ Κυρηναικῇ ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ἐν Θράκῃ, Μοισίᾳ, Μακεδονίᾳ ὑπὸ Σλαύων καὶ Βουλγάρων, ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΓ' καὶ ἔξῃς ὑπὸ τῶν εἰρηνικῶς καὶ τμηματικῶς εἰσχωρησάντων μέχρι Μεσσηνίας Ἀλβανῶν. Σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ λαλεῖται, καίπερ πολλαχοῦ διακοπτομένη ὑπὸ ἐνσφηνωθέντων ἀλλογλώσσων λαῶν, ἐν ἀδιασπᾶστω διαδοχικῇ σειρᾷ ἀρχαιοθὲν παραδεδομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἐν Πελοποννήσῳ, τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, τῇ Ἠπειρῷ μέχρις Ἀώου, τῇ Μακεδονίᾳ μέχρι Πελαγονίας, ἐν Θράκῃ μέχρι Φιλίππουπόλεως, ἐπὶ τῆς Ἀσίας μέχρι Καυκάσου καὶ Εὐφράτου, ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐπὶ τῆς Κύπρου, Κρήτης καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, Μυρτώου καὶ Ἰονίου Πελάγους, ἐτι δὲ ἐν Ἰταλίᾳ παρὰ τὸν Ὑδρουντα καὶ τὸ Ρήγιον τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας. Λαλεῖται δὲ προσέτι καὶ ἐν νεωτέραις ἀποικίαις, ὅσον ἐν Αἰτακίῳ τῆς Κορσικῆς, ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Τύννητι, ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσίᾳ, ἐν Ρουμανίᾳ, Βουλγαρίᾳ καὶ σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ αὐτῆς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς.

Συνήθως διαιροῦσι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν, ἀπὸ τινων δ' ἐτῶν φέρεται κεχωρισμένη καὶ ἡ μεσαιωνικὴ Ἑλληνικὴ· καὶ ἄλλοι μὲν ἀποφαίνονται ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ εἶναι θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας, ἄλλοι δὲ ὅτι αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀρχαία. Ἀλλὰ πᾶς τις καὶ μικρὸν σκεπτόμενος νοεῖ εὐκόλως ὅτι οὔτε διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης οὔτε διὰ τῶν μεταφορικῶν τούτων ὀνομασιῶν ἐπιτυγχάνεται τι λόγου ἄξιον. Διότι αἱ ἀλλοιώσεις τῆς γλώσσας καὶ ἡ τροπὴ αὐτῆς ἀπὸ φάσεως ἀρχαιοτέρας εἰς φάσιν νεωτέραν δὲν τελεῖται, ὅπως αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ καὶ μεταπτώσεις, ἐν ἐνί τινι χρόνῳ, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν, ἐν σειρᾷ ἀδιακόπῳ ἐπὶ μήκιστον καὶ συνίστανται ἐν μυρίοις ἀπεσπασμένοις, ἐλαχίστοις καὶ διὰ τοῦτο ἀφανέσι παθήμασιν. Ἀπ' αὐτῶν τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἀρχονται ἀναφαινόμενα τροπαὶ καὶ ἀλλοιώσεις, δι' ὧν ἡ γλῶσσα ἐλάμβανε τὸν νεώτερον τύπον (πρβλ. οὐδ' ἐνθα πεφυγμένους ἦεν, ἢ ἐθέλεις δὲφ' αὐτὸς ἔχης γέρας κ.τ.τ.), ἐξηκολούθησαν δ' ἐπὶ πᾶσαν τὴν δόκιμον περίοδον καὶ ἐπέδωκαν ἐτι μᾶλλον ἐν τοῖς μεταγενεστέροις καὶ πρώτοις Βυζαντιακοῖς χρόνοις. Διὰ ταῦτα λεκτέον ὅτι πᾶσα διαίρεσις εἰς ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν ἢ εἰς ἀρχαίαν, μέσσην καὶ νεωτέραν κλπ., μόνον κατὰ προσέγγισιν δύναται ν' ἀληθεύῃ, ὅτι δὲ πᾶσαι αἱ διὰ γραπτῶν μνημείων παραδεδομένα ἡμῖν παλαιότεραι φάσεις αὐτῆς, Ὀμηρικὴ, δόκιμος ἢ Ἄττικὴ, Κοινὴ ἢ μεταγενεστέρα, ἀρχαιοτέρα καὶ νεωτέρα Βυζαντιακὴ, καὶ πᾶσα ἡ νεωτέρα, λαλομένη καὶ γραφομένη, πᾶσαι αὐταὶ ἀπαρτίζουν τὴν ὅλην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καθ' ὃν

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ γ'

τρόπον πᾶσαι αἱ ἡλικίαι ζῶντος ἔτι ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ μέχρι σήμερον ἀποτελοῦσι τὸν βίον αὐτοῦ.

Τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διαιροῦσι καὶ κατὰ διαλέκτους, ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἐπιτυγχάνεται τελεία, ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια. Διότι συνήθως διαιροῦσι τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν εἰς τρεῖς διαλέκτους, τὴν Ἴωνικὴν, τὴν Δωρικὴν καὶ τὴν Αἰολικὴν, ἔνιοι δὲ ἀποχωρίζοντες τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τῆς Ἴωνικῆς ὀρίζουσι τέσσαρας. Καὶ χαρακτηριστικὰ τῶν διαλέκτων τούτων λέγονται τῆς μὲν Ἰάδος,

α) ἡ τροπὴ παντὸς ἀρχαίου μακροῦ \bar{a} εἰς n καθὰ καὶ παντὸς \bar{a} ἐξ ἀντεκτάσεως, ἀποβληθέντος τοῦ σ , προελθόντος (**ασ-με-αυμε-ήμεῖς**), οὐχὶ δὲ παντὸς ἐκ συναιρέσεως (**ῥραε-ῥρα**) ἢ ἐξ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως, ἔνθα διεσώθη τὸ σ , ἀναπτυχθέντος (**τιμᾶ-νς-τιμᾶ-ς**), β) ὁ ὑπερβιασμός τοῦ χρόνου, **λαδς-λιδς-λεως, βασιλιδς-βασιλέως, βασιλιᾶ-βασιλέα**, γ) ἡ πρῶτος ἀποβολὴ τοῦ F καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ συνδεομένη τροπὴ τῆς προφορᾶς τοῦ u ὡς **Λατ. u** εἰς \bar{u} (ἢ **Γαλλ. u**), δ) ἡ κλειστὴ προφορὰ τῶν βραχέων φθόγγων **ε** καὶ **ο** καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἔκτασις τούτων οὐχὶ εἰς n καὶ ω , ἀλλ' εἰς **ει** καὶ **ου**. (Ἡ ψιλῶσις ἀπ' οὗ, ἀπίκετο, κατήμενος κττ. δὲν ἦτο πάσης τῆς Ἴωνικῆς διαλέκτου χαρακτῆρ, ἀλλὰ μόνως τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ ταῖς παρακειμέναις νήσοις λαλουμένης).

Τῆς δὲ Ἀττικῆς α) ὅτι ἔχει τὸ διπλοῦν **τε** ἀντὶ τοῦ διπλοῦ **σσ**, καὶ τὸ **ρη** ἀντὶ **ρσ**, β) ὅτι τὸ ἀρχαῖον \bar{a} τὸ ἀρξάμενον ἤδη πρὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἰάδος νὰ τρέπται εἰς \bar{e} (**n**) καὶ δὴ μετὰ τοῦ \bar{a} καὶ **ε** προφερόμενον, ἐπανήγαγε δι' ἀνομοίωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν προφορὰν ὡς \bar{a} κατόπιν τοῦ **ρ**, **ι**, **ε** (**χώρα, σοφία, γενεά, πλὴν ἂν ἡ λέξις ἔλθῃ εἰς ῥήνην π. χ. κρίνη, Κυρήνη, πειρήνη**), καθὼς καὶ πρὸ τοῦ **n**, **ἄρη** ἀντὶ **ἠήρ**. Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρεῖται ἐν αὐτῇ ὁ ὑπερβιασμός τοῦ χρόνου καὶ πολλὴ ἡ χρῆσις τῆς συναλοιφῆς καὶ δι' αὐτῆς συχνὸς ὁ ἐξαφανισμός τῆς χασμωδίας ἐντὸς λέξεως.

Τῆς δὲ Δωρικῆς διαλέκτου χαρακτῆρες εἶναι α) ἡ διάσῳσις τοῦ **τ** τῆς τελικῆς συλλαβῆς **τι** καὶ ὅτε ἔτι ἡ λέξις ἦν προπαροξύτονος, **πέρυτι, τίθητι, λέγοντι, φατί, φαντι** κττ. β) ὁ καταβιασμός τοῦ τόνου, οἷον **ἀνθρώποι, λεγομένοι** κτλ. **ἐλέγον** (τρίτον πληθυντ.), γ) ἡ προσωπικὴ κατάληξις **-μες** ἀντὶ **-μεν**. **λέγομες**.

Τῆς δὲ Αἰολικῆς χαρακτῆρες εἶναι δύσκολον νὰ ὀρισθῶσι διὰ τὰς πολλὰς αὐτῆς ὑποδιαίρεσις καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἀναπτυχθείσας ποικιλίας. Καθόλου δ' ὅμως παρατηρούμεν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ συνισταμένου **er** ἀναπτυχθὲν ἡμίφωνον **r** ἀναπτύσσεται περαιτέρω εἰς **or**, **ro** οὐχὶ εἰς **ar**, **ra** (**στροτός**), ὅτι τὰ εἰς **-ω** συνηρημένα ῥήματα τρέπονται εἰς τὰ εἰς **-μι** (**φιλήμι, δοκίμωμι, ἀδικήμενος, κατοικέμενοι**), ὅτι πλείονα **o** τρέπονται ἐν τῇ Αἰολίδι εἰς **u** (ἦτοι **u**), ἢ ἐν ταῖς λοιπαῖς διαλέκτοις, πρβλ. **ἀνώνυμος, πανήγυρις, νύξ** = **nox** κλπ. πανελλήνια, ἀλλ' **ἄμυδις, ἀπύ**, κτλ. Αἰολικά: ὅτι σῶζεται τὸ \bar{a} καὶ ἡ προφορὰ τοῦ **u** ὡς **ou** ὅπως καὶ ἐν τῇ Δωρίδι, τρέπεται δὲ τὸ **τι** εἰς **σι**, ὅπως ἐν τῇ Ἴωνικῇ. (Ἡ ψιλῶσις, ὁ ἀναβιασμός τοῦ τόνου, ἡ χρῆσις τῶν διπλῶν ἐρρίνων καὶ ὑγρῶν, **ἔμμορε, κρίνω, φθέρρω, ἔστελλα**, ἡ τροπὴ τοῦ F εἰς φωνῆεν πρὸ φωνήεντος, **ταλαύρινος, εὔαδε, εὔιδε, ἀπούρας** κτλ., ἡ ἀνάπτυξις διφθόγγων ἐξ ἀναπληρωματικῆς ἐκτάσεως **τιμᾶς-τίμαις, λόγους-λόγοις, λέγοντι-λέγονσι-λέγοισι, Μόντια Μονσα-Μοῖσα**, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δὲν εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς καθολικῆς Αἰολικῆς διαλέκτου ἀλλὰ μόνως τῆς Ἀσιατικῆς).

Ἄλλ' εἰ καὶ ἡ διαίρεσις αὕτη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γενομένη, καθόλου ἀληθεύει, πάλιν παρατηρεῖται ὅτι οὐχὶ ἀνευ βίας ὑπάγονται πολλῶν χωρῶν ἰδιώματα ὑπὸ τὸν γενικὸν ὄρον τῆς Δωρικῆς ἢ Αἰολικῆς διαλέκτου, καὶ ὅτι ἄλλα πάλιν ἰδιώματα διὰ τὰς πολλὰς μεταναστεύσεις, κατακτήσεις καὶ ἐποικήσεις φαίνονται ἀνάμεικτα ἐκ Δωρικῶν καὶ Αἰολικῶν στοιχείων. Οὕτω π. χ. ἡ Βοιωτικὴ διάλεκτος περιέχει Αἰολικοὺς τύπους μετὰ Δωρικῶν φθόγγων, ἡ Ἀρκαδικὴ καὶ Κυπρία οὐδέποτε ὀνομάσθη οὔτε Αἰολικὴ οὔτε Δωρικὴ, ἢ τῆς Ἠπειροῦ καὶ Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, Αἰτωλικὴ καὶ Λοκρικὴ, καὶ ἡ ἐκ τούτων ὀρμηθεῖσα Ἠλεῖα ἐλέχθησαν ὑπ' ἄλλων Αἰολικῶν καὶ ὑπ' ἄλλων Δωρικῶν, ἀλλ' οὐδὲν βέβαιον καὶ ἀναντίλεκτον Αἰολικὸν στοιχεῖον περιέχουσιν, διὸ καὶ σήμερον πολλοὶ καλοῦσιν αὐτὰς ἀπλῶς **Βορειοδυτικῆν** καὶ ἢ **Μακεδονικῆν** διὰ τὴν ἐλλιπῆ παραδοσὶν οὐδένα τῶν ἀναντιλέκτων χαρακτῆρων τῶν ἰδιαζόντων μόνῃ τῇ Δωρικῇ ἢ μόνῃ τῇ Αἰολικῇ περιέχει, εἰκάζεται δὲ μόνον ὅτι ἦν ὁμοία τῇ Ἠπειρωτικῇ καὶ Αἰτωλικῇ (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Η' σελ. 49). Διὰ πάντα ταῦτα ὀρθότερον κρίνεται σήμερον ν' ἀναγράφωνται παρ' ἀλλήλας αἱ διάλεκτοι τῶν διαφόρων τόπων, κατονομαζομένων μόνων τῶν κυριωτέρων χαρακτῆρων ἐκάστης, πρὸς δὲ τῶν κοινῶν πλείοσι τούτων, τοῦτο, λέγω, κρίνεται ὀρθότερον ἢ βεβιασμένως καὶ ἀείποτε ἀνακριδῶς, ἅτε παραλειπομένων πολλῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν ὡς δῆθεν ἐπουσιωδῶν, νὰ διαιρῆται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς διαλέκτους καὶ αὐταὶ πάλιν εἰς ἄλλας διαλέκτους καὶ ἰδιώματα, καὶ

δ' ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ταῦτα πάντα χάριν μεταφορικῆς ἐννοίας, τῆς τοῦ γενεαλογικοῦ δῆθεν πίνακος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας.

Ἐπειδὴ μακρὸν χρόνον πρὸ τῆς χρήσεως τοῦ ἀλφαβήτου ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διεσχίσθη εἰς διαλέκτους, διὰ τοῦτο ἐν τῇ πρὸ τῆς διασπάσεως ταύτης λαλουμένη ἐτι πανελληνίῳ γλώσσῃ οὔτε συνεγράφησαν οὔτε διεσώθησαν ἡμῖν γραπτὰ αὐτῆς μνημεῖα, ἀλλὰ μόνον ἐν ταῖς μετέπειτα ἐπὶ μέρους διαλέκτοις εἶναι δὲ τὰ ἐν αὐταῖς συντεταγμένα γλωσσικὰ μνημεῖα διττά, ἥτοι καλλιτεχνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ διασωθέντα ἡμῖν ἐν ἀντιγράφοις καὶ ἐπιγραφικὰ. Καλλιτεχνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἔχομεν ὀλίγων διαλέκτων, ἥτοι τῆς Ἴωνικῆς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσίοδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπικῶν ποιητῶν, τὰ τῶν ἐλεγειακῶν καὶ ἱαμβογράφων Θεόγνιδος, Μιμνέρμου, Ἀρχιλόχου, Σημωνίδου, κλπ., τὰς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου, τὰ συγγράμματα τοῦ Ἰπποκράτους, τοὺς μιμιάμβους τοῦ Ἡρόνδα κλπ. Τῆς ἐν Ἀσίᾳ Αἰολικῆς βραχέα τινὰ ποιήματα καὶ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σαπφούς καὶ τὸ 29 καὶ 30 εἰδύλλιον τοῦ Θεοκρίτου· τῆς Βοιωτικῆς ἀποσπάσματά τινα τῆς Κορίνθης, καὶ τινὰ δείγματα παρ' Ἀριστοφάνει· τῆς Δωρικῆς λυρικά τινα καὶ χορικά ποιήματα καὶ ἀποσπάσματα τῶν Δωριέων καὶ ἄλλων ποιητῶν, Ἀλκμᾶνος, Σπυσιχόρου, Πινδάρου, Βακχυλίδου, Ἰβύκου κλπ., ἐτι δὲ τὰ εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου, ἀποσπάσματα τοῦ Ἐπιχάρμου, Σώφρονος κλπ., ἐτι δὲ καὶ τινὰ δείγματα παρ' Ἀριστοφάνει καὶ τέλος φιλοσοφικὰ τινα Πυθαγορείων ἢ ψευδοπυθαγορείων ποιήματα. Τῆς δὲ Ἀττικῆς πάμπολλα ἀπὸ Σόλωνος κέξ. ποιητικὰ καὶ πεζολογικὰ. Ἐπιγραφικὰ δὲ ἔχομεν πασῶν τῶν διαλέκτων, πλὴν τῆς ἐπιχωρίου Μακεδονικῆς, ἧς γινώσκιν λαμβάνομεν ἐκ τινῶν λέξεων σωζομένων ἡμῖν παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ καὶ ἄλλοις τισὶ συγγραφεῦσι καὶ ἐκ τινῶν Μακεδονικῶν κυρίων ὀνομάτων, (πρὸς. περὶ τῆς διαλέκτου ταύτης ὅσα διέλαβον ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ. Η' σελ. 3 κέξ. καὶ Τόμ. ΙΑ' σελ. 129 κέξ.). Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων αἱ μὲν εἶναι ἀρχαῖαι (ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος π. Χ. καὶ ἐξῆς) καὶ γεγραμμένα ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ ἑκασταχοῦ διαλέκτῳ, αἱ δὲ νεώτεραι καὶ οὐχὶ πάντοτε καθαρὰν παρέχουσαι τὴν ἐπιχωρίον διάλεκτον.

Ἐπειδὴ δὲ διαδοχικῶς οἱ μὲν Ἴωνες ἐν τῇ διαλέκτῳ αὐτῶν ἐκαλλιέργησαν καὶ ἐτελειοποίησαν τὸ ἐπος, οἱ δὲ Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς ἐν ταῖς αὐτῶν διαλέκτοις τὴν λυρικὴν καὶ χορικὴν ποίησιν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ τὸ δράμα, τὴν ἱστοριογραφίαν, τὴν ῥητορείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἑκαστον τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου τούτων συνήθη στενωῶς μετὰ τῆς διαλέκτου εἰς ἣν συνετάχθη, ὥστε αἱ οὕτως ἀρθεῖσαι εἰς καλλιτεχνικὸν λόγον διάλεκτοι ἀπέβησαν ἐνωρὶς ἐν τῷ αἰσθηματι τῶν ἀρχαίων γνώρισμα οὐ μόνον φυλῆς ἀλλὰ καὶ εἶδους λόγου. Οὕτω διὰ τῆς Ἴωνικῆς ἐχαρακτηρίζετο καὶ ἐν ταύτῃ ἐγράφεοντο ἐν τοῖς μετ' Ὀμηρον χρόνοις τὰ ἐπικά καὶ τὰ ἐλεγειακὰ ποιήματα, διὰ τῆς Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς ἐν τοῖς μετὰ τὸν Ἀλκαῖον, Σαπφῶ, Ἀλκμᾶνα, Σπυσιχόρον κλπ. χρόνοις τὰ χορικά καὶ λυρικά ποιήματα, καὶ διὰ τῆς Ἀττικῆς τὸ δράμα, ἡ φιλοσοφία, ἡ ῥητορεία καὶ ἡ ἱστοριογραφία. Διὰ τῆς τελειότητος δὲ τῶν τελευταίων τούτων εἰδῶν τοῦ λόγου ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἐλεπτύνθη καὶ ἀφίκετο εἰς ἀνέφικτον τελειότητα, πρὸς ἣν παραβαλλόμεναι αἱ λοιπαὶ διάλεκτοι ἐνωρὶς ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν ἀγροίκων ἰδιωμάτων. Διότι ἂν τὸ κάλλος τῆς γλώσσας καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πρωτοτυπία τῶν νοημάτων τῶν ἐν τοῖς Ἀττικοῖς τούτοις ἀριστουργήμασι ἀναγινωσκομένων κατέστησαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κοινὸν παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου παιδευτήριον καὶ ἀπὸ κτήματος ἰδίου τῶν Ἑλλήνων μετέβαλον αὐτὴν εἰς κτήμα παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου καὶ ἐκπολιτιζομένου κόσμου, φυσικώτατον ἦν προῖτως ταῦτα νὰ καταστῶσι κτήμα καὶ παιδεύμα πάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ μετέχοντες τῆς παιδείας καὶ ἀνθρωπισμοῦ τούτων νὰ θεωρῶνται πρὸ πάντων Ἕλληνες. Πρὸς. Ἰσοκράτους Πανηγυρ. 50 **Καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μικρῆτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι καὶ μᾶλλον Ἑλλήνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας.**

Ἐπειδὴ δὲ διὰ τε ἄλλα καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δράματος, τῆς ῥητορείας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστοριογραφίας ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος κέξ. παρήκμασε καὶ ἀπρηχαιώθη ἡ ἐπικὴ καὶ λυρικὴ ποίησις, καὶ ἐπειδὴ καὶ πολιτικῶς οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὰ Μηδικὰ μεγάλως ἴχυσαν, διὰ ταῦτα ἡ διάλεκτος αὐτῶν μετὰ τῶν γυναικῶν Ἀττικῶν εἰδῶν τοῦ λόγου καὶ μετὰ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως αὐτῶν ἤρξατο νὰ ἐξαπλώται κατὰ πρῶτον ἐπὶ τὰς συμμάχους νήσους, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐξῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τέλος ἐπὶ πάντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, ἐξέβαλε δὲ κατὰ μικρὸν τὰς ἄλλας διαλέκτους (πλὴν μίας τῆς Λακωνικῆς, νῦν Τσακωνικῆς) καὶ γενομένη κοινὴ πᾶσι καὶ συνήθη ὡς γραφομένη καὶ λαλουμένη ἐπεκλήθη **Κοινὴ**.

Ἄλλ' ἢ διάδοσις τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ἀνὰ πάντας τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐντεῦθεν ἀνὰ τοὺς πολωνύμους βαρβάρους ἐν Αἰγύπτῳ, Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ ὄφειλε κατ' ἀνάγκην νὰ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ε'

ἐπενέγκη ἐπὶ τὴν γλῶσσαν μεγάλης, οὐσιώδεις μεταβολάς. Διότι εἶναι γλωσσικὸν ἀξίωμα ὅτι τοσαῦτα καὶ οὕτως ἐκφράζομεν ὅσα καὶ ὅπως διανοούμεθα. Αὐτόδηλον δ' ὅτι ἂν οἱ στρατιῶται, οἱ ἔμποροι κτλ. Πελοποννήσιοι, Βοιωτοί, Μακεδόνες κλπ. διὰ τὴν ὑποδεεστέραν αὐτῶν καθόλου μὲν ἰδύναντο νὰ μεταχειρίζονται τὴν ἐξ ὀλοσπρικοῦ, ὡς εἶπειν, Ἀττικὴν τοῦ Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνοις χάριτος καὶ δυνάμεως, πολλῶν ἥσσαν θὰ ἰδύναντο νὰ μεταχειρίζονται οἱ ἀλλόφυλοι τὴν Ἑλληνικὴν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς λεπτότητος καὶ ἀκριβείας ἐν τῇ προφορᾷ, ἐν τοῖς τύποις, ἐν τῇ συντάξει, τῇ χρήσει καὶ σημασίᾳ κλπ. (πρὸς. Στράβωνος ΙΔ' σελ. 623). Οὗτοι οὔτε αἴσθημα οὔτε φαντασίαν οὔτε διάνοιαν εἶχον ὅποιαν οἱ Ἕλληνες οὐδ' ἰδύναντο, ὡς εἰκός, νὰ μεταχειρίζονται τὴν γλῶσσαν ὅπως ἐκείνοι, ἀλλῶς τε καὶ ἀφού διὰ τὴν μακροαῖωνα δουλείαν εἰθισμένοι ἦσαν νὰ ψελλίζωσι μᾶλλον ἢ νὰ λέγωσι καθ' ἃ ἦδη παλαιός τις παρατηρεῖ. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες κατέπεσον καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἡ γλῶσσα ἐκ τῆς ἡμιθέου φύσεως αὐτῶν μετὰ τὴν δούλωσιν, ὅτε ἐπῆλθον χρόνοι δεινῶν ἐθνικῶν συμφορῶν καὶ πενία, εἰσβολαὶ καὶ ἐπιδρομαὶ βαρβάρων, σεισμοί, λοιμοὶ καὶ ἄλλα κακὰ πολυειδῶς ἐκάκωσαν τὴν γράσασαν Ἑλλάδα καὶ εἰς πολλὴν ἀμάθειαν ἐθύθισαν τοὺς ἀπογόνους τῶν ἡμιθέων ἐκείνων καὶ δὴ καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν σφόδρα διάφορον κατέστησαν.

Αἱ πρόοδοι καὶ τύχαι τῆς Κοινῆς καὶ τῆς μετέπειτα Βυζαντιακῆς δὲν εἶναι ἡμῖν ἀρκούντως γνωσταί, διότι διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ λεγομένου Ἀττικισμοῦ, ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωκράτους κέξ., οἱ γράφοντες ἀπέφευγον τὴν χρῆσιν τῆς συγχρόνου αὐτοῖς γλώσσας, ἐφιλοτιμοῦντο δὲ νὰ μιμῶνται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκριβῶς τοὺς δοκίμους Ἀττικὸς συγγραφεῖς. Γενικῶς μόνον λέγομεν περὶ τῆς Κοινῆς ταύτης ὅτι διέφερε τῆς ἐξ ἧς προῆλθε, κατὰ τὰς : ἐν μὲν τῇ φωνητικῇ ὅτι ἐν αὐτῇ αἱ δίφθογγοι κατέστησαν μονόφθογγοι (αι=ε, ει=ι, οι=υ), ὅτι τὰ μακρὰ καὶ βραχέα φωνήεντα ἐξισώθησαν, ὅτι τὸ π κατέστη ἐν ταῖς πλείσταις χώραις (οὐχὶ πανταχοῦ) ἴσον τῷ ι καὶ τὸ οἰ καὶ τὸ υ ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ ἐξῆς ἴσον τῷ ι, ὅτι λέγεται **οἶ** καὶ **οῖ** ἀντὶ **τι** καὶ **ρι** κτλ. ἐν δὲ τῇ κλίσει ὅτι ἀγνοεῖται ὁ δυϊκός, ἢ β' ἄττικὴ κλίσις, ἢ εὐκτικὴ, ὅτι αἱ καταλήξεις τοῦ παρατατικοῦ καὶ β' ἀόριστου **-ον -ες -ε -ομεν -ετε -ον**, συνέπεσον πρὸς τὰς τοῦ α' ἀόριστου καὶ παρακειμένου, ὥστε ἐκ πασῶν ἀπετελέσθη ἐν σύστημα **-α -ες -(ας) -ε -αμεν -ετε -(ατε) -αν** ὅτι τὸ β' ἐνικὸν πρόσωπον τῆς μέσης φωνῆς ἐσχηματίσθη εἰς **-σαι, ἔδεσαι, φάγεται, ὀδυνᾷσαι** ὅτι ὁ παρακειμένου δὲν διεστέλλετο ἀπὸ τοῦ ἀόριστου κατὰ τὴν σημασίαν, ἐντεῦθεν κατέστη ἀχρηστος ὅτι ἐπλάσθησαν ὁμοιοὶ α' ἀόριστοι εἰς **-σα** ἀντὶ β' εἰς **ον**, καὶ μέλλοντες εἰς **-σω** ἀντὶ εἰς **-σομαι (ἡμάρτυσα, ἀκούσω)**, ὅτι πολλὰ ῥήματα κατέστησαν μέσα ἀπὸ ἐνεργητικῶν καὶ ἀντιστροφῶς (**μέλλεται, δράσω** κλπ.) ἐν δὲ τῇ συντάξει, ὅτι ἡ τελικὴ λεγομένη μετοχὴ ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀπαρεμφάτου, ὅτι τὴν χώραν τῆς δοτικῆς ἐν τῇ μετὰ ῥημάτων συντάξει καταλαμβάνει πολλαχοῦ ἢ αἰτιατικὴ καὶ ἐν μέρει ἢ γενικὴ, ὅτι ἐν τῇ μετὰ τῶν προθέσεων ἐκφορᾷ ὁμοίως νικᾷ ἢ αἰτιατικὴ, ὅτι πολλὰ ἀμετάβατα ῥήματα γίνονται μεταβατικὰ καὶ τάνάπαλιν (**ἴδω τινα, ἐπιφαίνω**), καὶ ἐν ἄλλοις ἢ σημασίᾳ τῶν φωνῶν τῶν ῥημάτων συγγέεται (**ἐὰν ἢ παρθένος γήμη**), ὅτι ὁ μέσος ἀόριστος ἐκβάλλεται ὑπὸ τοῦ παθητικοῦ (**ἠγωνίσθη ἐγενήθη**), ὅτι ἡ ἀνάλυσις τοῦ ἀπαρεμφάτου διὰ τοῦ **ὅτι** καὶ **ἵνα** ἐπιδίδει σφόδρα (**δοκεῖτε ὅτι, οἴεσθε ὅτι, κρείσσον ἵνα, θέλετε ἵνα φοβῆται**) καὶ καθόλου συνταράσσεται σφόδρα ἢ χρῆσις τῶν ἐγκλίσεων καὶ τῶν μορίων καὶ ἀποβάλλεται ἢ ἀρχαία συνθετικὴ πλοκὴ τοῦ λόγου καὶ τὸ ὅλον ἀπλοποιεῖται συνωδᾷ τῷ ἀμαθεστέρῳ καὶ ἀπλουστέρῳ πνεύματι τοῦ ἔθνους ἐν δὲ τῇ παραγωγῇ ὅτι πολλὰι καταλήξεις ἐγένοντο εὐχρηστόταται καὶ οὐκ ὀλίγαι ξέναι εἰσήχθησαν καὶ ἄλλαι νέαι ἐπλάσθησαν (**βαπτισμός, ἐξορκισμός, τροχαδάρης, μαρμαράρης, δροσᾶτος, χειλᾶς, κορυζᾶς, μεταστάσιμον, δέξιμον, νοσάκιον** κλπ.). Ἀλλ' ἡ μεγίστη διαφορὰ τῆς Κοινῆς καὶ Βυζαντιακῆς γλώσσας ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς συνέβη οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τῷ τυπικῷ, τῷ ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων ἰκανῶς ἀπλοποιηθέντι καὶ δὴ εὐμαθῆτι, οὐδ' ἐν τοῖς λοιποῖς ἐξωτερικοῖς τοῦτοις σημείοις, ὅσον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἐν τῇ ψυχῇ, ὡς εἶπειν, τῶν λέξεων. Διότι εἰς ἐκάστην λέξιν, ὡς εἰς σῶμα, ἄλλην δύναμιν, ἄλλην ψυχάν, ὡς εἶπειν, ἐνεθύσα καὶ ἐνέβαλλεν ὁ δαιμόνιος νοῦς τοῦ Σωκράτους καὶ ἄλλην βεβαίως ὁ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Λυδοῦ ἢ τοῦ Γλυκᾶ ἐντεῦθεν καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς γλωσσικὸν τύπον ἄλλην ἀληθῶς ὑπέκειτο γλῶσσα.

Πόσον δ' ἡ ἀληθῆς οὐσία καὶ δύναμις τῆς γλώσσας παρηλλάγη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ Βυζαντιακοὺς χρόνους, κατανοεῖ τις εὐκόλως ἂν ἐνθυμηθῇ, ὅτι δύο τὰ σπουδαιότατα μέρη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἡ θρησκεία καὶ ἡ πολιτεία τῶν Ἑλλήνων, ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐπικρατησάντων ξενικῶν θεσμῶν. Καὶ εἰσῆλθε μὲν κατ' εὐτυχίαν ἢ θρησκεία καὶ διεξήγετο ἡ πολιτικὴ, στρατιωτικὴ, διοικητικὴ, δικαστικὴ κλπ. ἐξουσία ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀλλ' ὅμως πάντοτε νέας καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ξένας ἰδέας καὶ συνηθείας ἐνέβαλον εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ μετέδωκαν εἰς τὸ ἔθνος.

Ἐννοεῖται δ' οἰκοθεν ὅτι ἡ ἀλλοίωσις προέβαιεν ἀκαταπαύστως, εἰ καί, κατὰ τὰ εἰρημένα, διὰ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτῇ ἀνὰ πᾶν βῆμα· τοσοῦτον μόνον φαίνεται ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ἀναμφήριστον, ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ γλῶσσα εἶχεν ἀλλοιωθῆ σφόδρα καὶ ἴσως ἦν πολὺ ὁμοιοτέρα τῇ νεωτέρᾳ ἢ τῇ ἀρχαίᾳ, ἀπὸ δὲ τοῦ δεκάτου καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἀρχοῦνται τινες νὰ ἐγκαταλείπωσι τὴν Ἀττικίζουσαν Κοινὴν, τὴν ἐπὶ αἰῶνας γραφομένην γλῶσσαν, νὰ μεταχειρίζωνται δὲ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν (τοῖς τοπικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔχουσι σκοπὸν καὶ χαρακτῆρα) τὸν σύγχρονον προφορικὸν λόγον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνάμεικτον μετὰ τῶν στοιχείων τοῦ γραπτῶ (Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, Κεκανυμένος, Πρόδρομος, Γλυκάς, Σπανέας κλπ.). Ἄλλ' ἡ πλήρης ἐγκατάλειψις τοῦ ἀρχαίου δοκίμου λόγου οὐδέποτε συντελέσθη παρ' ἡμῖν, διὰ καὶ πρὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ μετ' αὐτὴν πάντοτε ὁσάκις Ἕλληνες φιλοπάτριδες ἠθέλον νὰ γράψωσι τι χάριν παντὸς τοῦ ἔθνους, ἀπέφευγον τὴν χρῆσιν τῶν κατὰ τόπους ἰδιωμάτων, ἅτινα καὶ ἀκαλλῆ ἐνομίζοντο καὶ τοῖς ἐξ ἄλλων τόπων καταγομένοις Ἕλλησιν ἀγνωστα καὶ ἀτερπῆ ἦσαν, μετεχειρίζοντο δὲ καὶ μετὰ τὴν Ἀλωσιν τὸν παραδεδομένον γραπτὸν λόγον ἀπληλαγμένον μὲν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῶν ἀρχαϊκῶν καὶ ἀγνώστων στοιχείων, περιέχοντα δὲ ὅσα ἐκ τῆς λαλουμένης γλώσσας ἐνομίζοντο καὶ πανελλήνια καὶ πασίγνωστα (οἷον τὸ **νά, θά** κτλ.). Ἡ τάσις δ' αὕτη γενικωτέρα καταστᾶσα κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας παρήγαγε τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον. (Περὶ τούτου ἰδὲ ὅσα ἐν τέσσαρσι πραγματεῖαις διέλαβον Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι).

Τῆς δὲ λαλουμένης Ἑλληνικῆς ἡ συλλογὴ καὶ ἐξέτασις ἤρξατο ἀπὸ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐξηκολούθησε κατὰ τὴν ΙΘ' διὰ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῖ, Μαυροφρύδου, D. Comparetti, Οἰκονόμου, Deville. Κούση, G. Meyer, Σάθα, Wagner, Legrand, Delfner, Morosi, Pellegrini, Foy, Thumb, Γιάνναρι, ἐμοῦ καὶ ἄλλων· ἀλλ' ὀλίγα αὐτῆς μέχρι τοῦδε διελευκάνθησαν ζητήματα. Τοσοῦτον μόνον εἶναι βέβαιον ὅτι 1) πλὴν τῆς Τσακωνικῆς, ἀναγομένης εἰς τὴν Λακωνικὴν διάλεκτον, πᾶσα ἡ λοιπὴ νεωτέρα λαλουμένη Ἑλληνικὰ ἀνάγεται εἰς τὴν Κοινὴν, διότι εἰ καί τινα ἰδιώματα αὐτῆς περιέχουσι μικρὰ διαλεκτικὰ ἴχνη, οἷον τὸ Κρητικόν, τὸ Ρόδιον, τὸ Μεσσηνιακόν, τὸ Ποντικόν κλπ., πάντα τὰ λοιπὰ στοιχεῖα καὶ αὐτῶν καὶ τῆς λοιπῆς λαλουμένης, ἦτοι καὶ οἱ φθόγγοι καὶ οἱ τύποι καὶ αἱ συντάξεις αὐτῆς ἐκ μόνης τῆς Κοινῆς δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν, ἅτε εἰς μόνην ταύτην ἀναγόμενα· 2) ὅτι ἡ νεωτέρα ἡμῶν λαλουμένη γλῶσσα διαιρεῖται εἰς διαφόρους διαλέκτους καὶ ἰδιώματα, ἀλλ', ἀτυχῶς, ἐλλειπῶς μέχρι τοῦδε μελετήσαντες αὐτὴν, δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριθείας τὸ ποσόν, τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰ ὄρια αὐτῶν. Αἱ μέχρι τοῦδε ἡμιτελεῖς ἐρευναι ἠγαγόν με εἰς τὴν διαίρεσιν βορείως καὶ μεσημβρινοῦ Ἑλληνικοῦ, εἰς χαρακτηρισμὸν μιᾶς διαλέκτου τῶν νοτίων Σποράδων μετὰ τῆς Κύπρου, ἄλλης δὲ διαλέκτου τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῶν Μεγάρων, τῆς Αἰγίνης, τῆς Κύμης, τῆς Μάνης, τῶν Κυθέρων καὶ τῆς δυτικῆς Κρήτης, ἀλλὰ καθόλου αἱ ἐργασίαι αὐταὶ εἶναι εἰσέτι ἐπισηφαλεῖς καὶ κυμαινόμεναι· 3) ὅτι διέσωσε μὲν ἐν ταῖς ἐπιμέρους διαλέκτοις καὶ ἰδιώμασι σχεδόν τι πάντα τὸν θησαυρὸν τῶν ἀρχαίων λέξεων, ὅπως ὁσημέραι μελετῶντες τὰ τῶν διαφόρων διαλέκτων μαθάνομεν, ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε τὸ Πανεπιστήμιον, οὔτε ἡ Κυβέρνησις οὔτε φιλόμουσος καὶ φιλόπατρις τις πλοῦσιος ἢ ἐκδότης ἐνόησέ ποτε τὴν ἐθνικὴν χρησιμότητα τοιοῦτου πανελληνίου, πασῶν τῶν ἑκατονταετηρίδων καὶ διαλέκτων, λεξικοῦ, διὰ τοῦτο καὶ περὶ τούτου ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀγνοεῖται εἰσέτι ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων τῆς γλώσσας ἡμῶν, καὶ πρὸς τούτοις ἀγνοεῖται τίνες λέξεις καὶ τύποι εἶναι πανελλήνιοι καὶ τίνες διαλεκτικοί, ἀγνοεῖται τίνες λέξεις καὶ μετὰ τίνος σημασίας εὐχρηστοῦσιν ἐν ἐκάστη χώρᾳ, ἐν μιᾷ λέξει ἀγνοεῖται καὶ ἡ ἱστορία καὶ τὸ λεξικὸν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καθόλου τε καὶ ἐπὶ μέρος. Ἐννοεῖται δ' οἰκοθεν ὅτι ἐν τοιαύτῃ ἀγνοίᾳ εὐρισκόμενοι δυσχερῶς πάννυ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς ἀκριδῶς. Διὰ ταῦτα γενικῶς λέγομεν ὅτι ἡ νεωτέρα λαλουμένη Ἑλληνικὴ, εἰ καὶ ἐλέγχεται κατωτέρα τῆς ἀρχαίας ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων καὶ τὴν σύνταξιν αὐτῶν κτλ., ἀλλ' ὅμως καὶ τῆς ἀρχαίας διέσωσε πλείστας ἀρετὰς καὶ νέας ἀνεπτυξεν οὐκ ὀλίγας, ὥστε δύναται, φρονῶ, νὰ συγκριθῆ πρὸς πᾶσαν ἄλλην Εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν. Οὕτω π. χ. διέσωσε τὴν παλαιὰν ἀρετὴν τῆς δηλώσεως τῶν προσώπων καὶ τῶν ἀριθμῶν ἐν τοῖς ῥήμασι διὰ προσωπικῶν καταλήξεων, οὐχὶ δι' ἀντωνυμιῶν, **φέρω φέρεις φέρομεν φέρετε φέρουν**, μετὰ ταύτης δὲ καὶ τὴν ἄλλην μεγάλην ἀρετὴν τῆς ἐλευθέρας τοποθετήσεως τῶν λέξεων ἐν τῇ προτάσει. Διέσωσεν ὁμοίως τὴν ἰκανότητα τῆς μονολεκτικῆς δηλώσεως τῶν διαθέσεων **φέρω φέρομαι**· ὡσαύτως διαστέλλει εἰσέτι σαφῶς τρεῖς καὶ τέσσαρας πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ καὶ δύο καὶ τρεῖς τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ (**καλός, καλοῦ,**

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ζ'

καλό(ν), καλλέ, καλοί, καλώ(ν), καλούς, ὦρα, ὦρας, ὦρα(ν), ὠρες, ὠρών). Ὡσαύτως διαστέλλει ἐτι πιστῶς καθόλου τὰ τρία γένη ὅπως ἡ ἀρχαία, ἐλάχιστα σχετικῶς καὶ ταῦτα οὐκ ἄνευ λόγου ἐκάστοτε μεταβαλοῦσα (πρὸλ. Ἀθηνᾶς Β' σελ. 701 κ.έ.). Ὁμοίως τονίζει μόνων τῶν τριῶν τελευταίων συλλαβῶν μίαν καθὰ καὶ ἡ ἀρχαία γενικῶς, αἱ δὲ ἐπιγενόμεναι τονικαὶ μεταβολαὶ δὲν εἶναι οὔτε πολλαὶ οὔτε ἀνερμύνευτοι (Ἀθηνᾶς Α' σελ. 247 κέξ. καὶ 481 κέξ.), Διέσωσεν ὁμοίως τὴν ἐξαισίαν τῆς ἀρχαίας γλώσσας δύναμιν τοῦ πλάττειν σύνθετα ὀνόματα καὶ ἐπεξέτεινε μάλιστα τὴν ἀρετὴν ταύτην καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν συνθέτων ῥημάτων (καλοτρῶγω, δὲν καλοβλέπω). Οὕτω δὲ ἡ ἐκτενὴς χρῆσις τὸ μὲν τῆς συνθέσεως, τὸ δὲ τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων, **-μος, -μα, -της, -άρις, -ατος, -ούτσικος, -ιμον, -εᾶ** κλπ., κατέστησαν τὴν γλῶσσαν ταύτην ἱκανὴν νὰ ἐκφράσῃ πᾶσαν ἐννοίαν ἀπόχρῳσιν μετὰ σπανίας συντομίας καὶ σαφηνείας. Πόσον διὰ τῶν καταλήξεων τούτων ἀνεπτύχθη καὶ νύξήθη ἡ ἐκφραστικὴ δύναμις τῆς γλώσσας, δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῇ χρήσει τῆς τελευταίας καταλήξεως **-εᾶ, δι'** ἧς σήμερον δηλοῦνται α) δένδρα καὶ φυτὰ, πρὸς ᾧ δηλονότι ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ τοῦ φυτοῦ ὁ καρπός, τὸ ἄνθος, ἡ ῥίζα. τὰ μέρη κτλ. αὐτοῦ (ῥεβιθιᾶ·ῥεβίθι, **τριανταφυλλεᾶ-τριαντάφυλλον, ῥιζαρεᾶ-ριζάρι, βρουλλεᾶ βρουῦλλο, μαραθεᾶ μάραθο**)· β) πληγαὶ (ξυλεᾶ, **σπαθεᾶ, κατακεφαλεᾶ**)· γ) ὄσμαι (λαδεᾶ, **πισσεᾶ, κρασεᾶ**)· δ) φορτία, (**καραβεᾶ, βαρκεᾶ**)· ε) μέτρα, (**καλαθεᾶ, κοφινεᾶ, φουχτεᾶ**). Ὁμοίως ἀνεπτύχθη ἡ νεωτέρα γλῶσσα καὶ ἕτερον μέλλοντα, τὸν τῆς διαρκείας, ὥστε **θα γράφω ἢ θέλω γράφει** διαφέρει τοῦ **θα γράψω ἢ θέλω γράψει**. Ἐν ταῖς ἀρεταῖς τῆς νεωτέρας λαλουμένης Ἑλληνικῆς καταλεκτέον πάντως καὶ τοῦτο, ὅτι καθὰ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἀποφεύγουσα τὴν ἀλλεπαλληλίαν τῶν φωνέντων συνήρесе καὶ συνέστειλε πολυειδῶς τὰς λέξεις, οὕτω καὶ ἡ νεωτέρα διὰ συχνῆς συνιζήσεως, ἐκθάψεως καὶ ἀφαιρέσεως τῶν λεπτοτέρων φωνέντων **ι (ι, ει, η, υ, οι, υι), ε (ε, αι),** τοὺς ἐκ πολλῶν ἄλλων προελθόντας ἰσχνούς φθόγγους τούτους, ἀπειλοῦντας νὰ βλάψωσι τὴν εὐφωνίαν τῆς γλώσσας, πολλαχῶς ἐξέβαί·εν, ἀφῆκε δὲ τοὺς ἀδρότερον **α, ο, ου** ἐντεῦθεν ἡ προφορὰ ἡμῶν ἔχει μὲν μονοτονίαν τινὰ (ἄτε πέντε μόνον φωνήεντα **α, ο, υ, ε, ι,** καὶ ὀλίγας διφθόγγους, **καῖμός, τὰ εἶδα, λεῖμόνι, βῶιδι, τὸ εἶδα, τοῦ εἶπα,** περιέχουσα), ἀλλ' ὅμως δὲν ὑπερῆσχυει τοῦλάχιστον ἐν αὐτοῖς ὁ ἀσθενέστατος φθόγγος **ι**. Διὰ τῆς συνιζήσεως καὶ ἐξαφανισμοῦ τῶν ἀσθενεστέρων φωνέντων ἠλαττώθη καὶ ἡ ἐντὸς λέξεως καὶ μεταξὺ δύο λέξεων χασμωδία σφόδρα. Καὶ ἡ ἀποβολὴ δὲ τοῦ τελικοῦ **ν** καὶ ἡ τοῦ διπλασιασμοῦ οὐκ ὀλίγον συνεβάλετο εἰς τὴν εὐφωνίαν τῆς γλώσσας, π. χ. ἐν τῇ φράσει **εἰς τὸν γάμον δὲν θέλουν γελάσει σήμερον πάντες**, πᾶν τελικὸν **ν** συνάπτεται δυσαρῆτως μετὰ τοῦ ἀκολουθοῦ συμφώνου **ν+γ, ν+δ, ν+γ, ν+π,** καὶ οἱ παρακείμενοι **γεγευμένος, βεβιασμένος, δεδεσμευμένος** δὲν εἶναι βεβαίως εὐφωνοί. 4) Ὅτι ἐτι ἀγνοεῖται ἡ κλίσις, ἡ παραγωγή, ἡ σύνθεσις, ἡ σύνταξις, αἱ φράσεις καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων, ἐπειδὴ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἐνίων τόπων γλωσσάρια εἶναι ὡς πρὸς τὴν γραμματικὴν, τὴν σύνταξιν καὶ τὴν φρασιολογίαν ἐλλιπέστατα, τῶν πλείστων δὲ τόπων οὐδὲ συλλογὴ τῶν λέξεων ἐγένετο μέχρι τοῦδε.

Καὶ ὅμως ἵνα συνταχθῇ Ἑλληνικὸν λεξικόν, μέλλον νὰ συμπεριλάβῃ σύμπαντα τὸν θησαυρὸν τῶν λέξεων, ὅσα ποτὲ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον ἐχρησίμευσαν τοῖς Ἕλλησι πρὸς ἐκφρασιν τῶν διανοημάτων αὐτῶν, Ἑλληνικὴ γραμματικὴ μέλλουσα νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν γένεσιν καὶ χρῆσιν πάντων τῶν τύπων αὐτῆς, ἐν μιᾷ λέξει, ἵνα ὑπάρξῃ ἱστορία πλήρης ἐπιστημονικὴ τῆς γλώσσας ἡμῶν, ἀνάγκη καθ' ὃν τρόπον τὰ γραπτὰ μνημεῖα οὕτω καὶ σύμπαντα τὰ ἐν τῇ λαλουμένῃ Ἑλληνικῇ εὐχρηστοῦντα στοιχεῖα αὐτῆς νὰ συλλεχθῶσι καὶ μελετηθῶσιν. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἡ μελέτη καὶ ἐξακρίβωσις τῆς συμπάσης Ἑλληνικῆς γλώσσας εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι ἡμῖν τοῖς κληρονομήσασιν τὴν ἐνδοξὴν ταύτην κληρονομίαν ἐν τῶν πρωτίστων καὶ ἱερωτάτων καθηκόντων. Οὐ μόνον διότι ἐν αὐτῇ καταφαίνεται ὁ πρῶτος ἐθνικὸς χαρακτήρ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν ταύτῃ ἐναπέθηκαν τοὺς πνευματικοὺς αὐτῶν θησαυροὺς αἱ ἀρισταὶ καὶ γονιμώταται τῶν ἀνθρώπων διάνοιαι καὶ διὰ ταύτης τῆς γλώσσας ἐξεφράσθησαν καὶ διεδόθησαν ἀνὰ τὸν κόσμον αἱ μέγισται ἠθικαὶ ἀλήθειαι τῆς θρησκείας τοῦ Σωτῆρος· ἐντεῦθεν ἡ σπουδὴ καὶ ἐξέτασις οὐ μόνον τῶν ἐν αὐτῇ συγγεγραμμένων ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς γλώσσας καθ' ἑαυτὴν ἀπετέλεσεν ἐκπαλαὶ καὶ ἀποτελεῖ ἐτι σήμερον τὸ εὐγενέστατον τῶν ἀνθρωπίνων μελετημάτων. Τούτου δ' ἕνεκεν οὐδεμία γλῶσσα ἔτιχε τοιαύτης ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης παρά τε τῶν φιλολόγων καὶ γλωσσολόγων ὅσης ἡ Ἑλληνικὴ. Ἡ ἐρμηνεῖα Σλαυικοῦ ἢ Κελτικοῦ τινος γλωσσικοῦ φαινομένου φαίνεται ἔχουσα μερικὴν μόνον διὰ τοὺς εἰδικῶς Σλαυολόγους ἢ Κελτολόγους σημασίαν, ἡ δὲ Ἑλληνικοῦ καθολικὴν διὰ πάντα ἐπιστήμονα. Τὸ τοῦ θεοῦ Ὁμήρου **Ὁὐ νέμεσις ἀμφὶ τοιῆδε γυναικὶ Ἀχαιοὺς τε Τρῳάς τε πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν** φαίνεται λεχθὲν καὶ περὶ τῆς γλώσσας

η' ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

τῶν θεῶν κατὰ Κικέρωνα, καὶ δὴ οὐ μόνον τὸ κατορθῶσαι ἀλλὰ καὶ τὸ σφαλῆναι ὑπὲρ ταύτης καλόν. Ἐπειτα εἶναι τι πρωτοφανὲς ἐν τῷ κόσμῳ ἡ θεὰ γλώσσης ἐπὶ τρισχίλια ἔτη ἤδη λαλουμένης καὶ γραφομένης καὶ φάσεις μὲν ἐκάστοτε διαφόρους λαμβανούσης, ἀλλ' ὅμως διὰ πάντων τῶν αἰῶνων μέχρι σήμερον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς, σαφοῦς καὶ διαυγοῦς μενούσης. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καὶ ἐπειδὴ πλεῖστα μὲν κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἐν αὐτῇ συνεγράφησαν, ἐπιμελοῦς δ' ἀρχαιοῦθεν ἔτυχε παρὰ τῶν γραμματικῶν καὶ τῶν λεξικογράφων καλλιέργειας, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι πάσης ἄλλης καταλληλοτέρα εἰς ἀνεύρεσιν γενικῶν γλωσσικῶν διδαγμάτων, ἂν μόνον μεθοδικῶς μελετᾶται ὁ μακρὸς αὐτῆς βίος. Ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα ἡ μελέτη αὐτῆς συνήθως περιορίζεται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ μικρὸν ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ γλώσσῃ, περὶ δὲ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἡμεῖς μικρὸν ἐν Ἑλλάδι φροντίζομεν.

Καὶ ὅμως καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ εἰδικαὶ Πανεπιστημιακαὶ ἔδραι πρὸς διδασκαλίαν αὐτῆς ταύτης τῆς μέσης καὶ νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἔχουσιν ἰδρυθῆναι, ἐν μόνῃ δὲ τῇ Ἑλλάδι οὐχί ! Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι τὸ προσεχὲς μέλλον θέλει σπεύσει εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ τέως παρημελημένου ἐθνικοῦ καθήκοντος ἡμῶν τούτου καὶ ὅτι ὁ φιλόμουσος καὶ φιλόπατρις ἐκδότης τοῦ παρόντος λεξικοῦ διὰ τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἄλλων θέλει καταστήσει τὸ καθῆκον τούτο καὶ σαφέστερον καὶ εὐκολώτερον ἡμῖν.

Γ. Ν. Χατζιδάκις.

Από το Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης (Liddel & Scott)